

שירי-חתונה פרובנצאליים-קטאלניים

(מאה י"ד-ט"ו)

מאת משה לזר

פיוטים ושירים רבים מימי-הביניים, בשפה רומאנית אך באותיות עבריות, אשר שימשו בבית-הכנסת ובמיוחד בבתים בהזדמנויות חגיגיות (ברית מילה, חתונה) ובתגים (פורים, תשעה באב) אבדו במרוצת הדורות ומעטים בלבד הגיעו אלינו בכתבי יד¹. כל אלה שנשתמרו ופורסמו הינם באיטלקית או בצרפתית, ולא נודעו עד עכשיו שירים ספרדיים², פרובנצאליים³ או קטאלניים באותיות עבריות אשר נתחברו עוד בימי-הביניים⁴. אולם אין ספק כי השימוש בשפת-לעז לחיבור פיוטים דתיים ושירים חילוניים היה נפוץ בקהילות היהודים בכל הארצות הרומאניות. מעת לעת מתגלים עדיין מקורות חדשים לאישור עובדה זו⁵.

1. ר' מאמרו של ח' פרי, התפילה והפיוט בלשון-לעז בימי-הביניים (תרביץ, כ"ד, ד, תשט"ו, עמ' 426-440) ובו רשימה מלאה ביותר של השירים שנשתמרו – חוץ מאלה שאנו מפרסמים כאן.

2. להוציא מכלל זה את החרג'אס של שירי-האזור; ר' מהדורת ש. שטרן (*Les Chansons mozarabes*, Palermo 1953), וכן אלה שפירסם ח. שירמן (בספרו שירים חדשים מן הגניזה. ירושלים תשכ"ו, עמ' 355, 369, 372). בכ"י אוכספורד (Bodl.1139) משנת 1457 מצוי שיר דו-לשוני עברי-ספרדי (75ב-76א), הפותח בבית:

מה יפו דודיך / מי שניורא פירמחא	(mi señora fermoza)
אקרבה עדיך / קומו שודיש דונחא	(como sodes donoza)
בין שני שדיך / אונא אורטא שאברחא	(una orta sabroza)
אתעלו / קן טוש אמורי	(con tus amores)

ייתכן מאד ששיר זה הינו ממוצא אראגוני, ואין הספרדית תרגום של העברית כפי שהניח נויבוואר. אחרי גירוש ספרד מתרבים כמובן השירים בספרדית-יהודית שנשתמרו.

3. להוציא את הסיפור המחורז מן המאה הי"ד על אסתר המלכה; ר' 'Roman d'Esther' de Crescas du Caylar, *'Romania'*, XXI (1892), pp. 194-227.

4. עשרה שירים דו-לשוניים בפרובנצאלית-עברית מן המאה הי"ז פרסמתי במאמרי *Lis Obros: chansons hébraïco-provençales – Edition critique. Roma- nica et Occidentalia* (Jérusalem 1963), pp. 290-345.

5. במאמרו של ח' פרי (שם, עמ' 436) נאמר: 'אין כל תרגומי תפילה לפרובנצאלית'. אך בין כה"י של בצלאל רות מצוי סידור שלם בפרובנצאלית (באותיות עבריות), מאמצע המאה הט"ו כנראה, שעל הכנתו לדפוס אני שוקד עתה (יצא לאור ע"י 'האקדמיה הישראלית למדעים'). כמו-כן מצאתי פואימה גדולה על 'יוסף ואחיו' בספרדית-יהודית (סוף המאה י"ד – ראשית ט"ו) אשר תופיע בקרוב ב'הוצאת מגנס'.

במאמרנו זה הגנו באים לפרסם שלושה שירי-חֲתוּנָה פרובנצאליים-קטאלניים, באותיות עבריות, אשר הועתקו בשנת הרי"א (51 / 1450) בתוך אוסף 'פיוטים והבדלות', השמור עתה בספריה הלאומית (Heb. 8° 3312). שלושת השירים מצויים בין עשרות פיוטים שנכתבו בידי משוררים ידועים מספרד, פרובאנס ואיטליה. השירים הלועזיים לא נתחברו בתקופת העתקת השירים העבריים אלא הועתקו מלקט שהיה כבר קיים. על-פי הרבדים הלשוניים של שלושת השירים, הצורות המקולקלות, שיבושי-הלשון הרבים שבהם, ניתן להסיק שהם נתחברו לערך במחצית השנייה של המאה הי"ד, או בשנים הראשונות של המאה הט"ו, בקטאלוניה או באותו איזור של דרום-צפון הגובל עם חבל-ארץ זה, והועתקו לאחר-מכן באיזור ארבע הקהילות (Comtat Venaissin). יש לשער שהמעתיק שלנו העתיק מטופס שנוסח השירים שבו כבר היה משובש למדי, והוא לא טרח לתקן אף את הטעויות הגסות ביותר או שמא לא ידע כלל להבחין בהן. לא פעם מתקבל הרושם שהמעתיק לא הבין את שפת השירים הלועזיים? לאשורה.

מבחינת צורתם ואפיים שייכים שלושת השירים למסורת ארוכה של שירי-חֲתוּנָה, מושרשת היטב בקהילות היהודיות בכל אתר⁶. במחזור ויטרי (עמ' 602) כתוב בענין עריכת חתונות בין השאר: 'ויזמרו לכבוד החתן המסובים זמירות. ישמח חתן ככלה. כו'. ודוגמתם על כל דברי שמחה: באים לתפילת המנחה אם שבת הוא, ואחרי אשר יקראו בתורה יוצאין מקצתן להתפלל לפני החתן ומתפללין שם מנחה ומעריב. השלימו סדריהם מביאין את החתן ואת הכלה ומושיבין אותם בקתדראות זה כנגד זה. ועושין להם מחולות סביבותיהם. ויהללו להם במחול בחורים וזקנים יחדיו. ויטיבו נגן בשמחה ובשירים'.

השירים שהיו מושרים בהזדמנויות אלו כללו מצד אחד פיוטים בעלי אופי מוסרי משל משוררים ידועים, ומצד שני שירים ממולחים ומפולפלים (בעברית או בלעז), אשר התבססו על שימושים פארודיסטיים בפסוקים מסויימים מן התנ"ך, תוך רמיזות דו-משמעיות נועזות. אין ספק כי שירים מסוג זה היו מקובלים ונפוצים מאוד, אם לשפוט על-פי התגובות הביקורתיות שנשמעו במקומות שונים. בלונדהיים⁷ מביא מתוך שני כ"י את המשפטים הבאים: (א) 'אחרי כן נשמע באזני כי הקשלארי בן החכם הנזכ' הפטיר בשפה בשאט נפש נגד שירי החתונה'; (ב) 'ונחנו כשנשורר בהם לא נהפוך אותם לשירי עגבים ח"ו, כי הם לשמח חתן וכלה'.

6. לתיאור מפורט של כה"י והפיוטים שבו, ר' מאמרו של דן פגיס בקובץ זה. חובה נעימה לי להודות לו כאן על הבדיקות שערך למעני כה"י, בהיותי רחוק מירושלים בשעת כתיבת מאמר זה, וכן על הערותיו בנוגע לשירים העבריים שבאוסף.

7. ר' להלן הערותינו לשירים.

8. ר' רשימת שירים דו-לשוניים בשפות-לעז שונות, ביניהם על נושא החתונה, אצל בלונדהיים Contribution à l'Etude de la Poésie judéo-française, *Revue des Etudes Juives*, LXXXII (1926), pp. 381-89.

9. שם, עמ' 91-390.

בכה"י שלנו מצויים שני שירים מסולפלים כאלה, האחד בעברית (13–14ב):
 'פיוט כששוכב החתן עם הכלה'¹⁰, ואילו השני בפרובנצאלית-קטאלנית עם מלים
 עבריות בגוף השיר ובמיוחד בחריזה. שיר אחר מסוג זה, בצרפתית-עברית,
 פורסם בשעתו ע"י בלונדהיים¹¹, והוא כולל שפע של משחקי-מלים ורמזים דו-
 משמעיים על זיווג החתן והכלה כליל הכלולות¹², אשר אחדים מהם חוזרים גם
 בשני השירים שבכה"י שלנו. שני השירים הנוספים בלעז שאנו מפרסמים שייכים
 לסוג הראשון, כלומר מתכוונים להטיף מוסר וללמד פרק בהלכות הנישואין.
 שלושת השירים בפרובנצאלית-קטאלנית מתחלקים גם לשתי קבוצות מבחינת
 השימוש בשפה העברית ליד הלעז: א) פיוט נאה (14ב–16א): הדמויות הפועלות
 או המוזכרות בשיר נושאות שמות עבריים (זקן, נערה, חתן, בחור גבור, וכו'),
 ומרבית המלים החורזות הינן בעברית; ב) שיר נשיר (31ב–34א) ושיר חדש
 לכלה (34ב–35ב): שירים אלה הינם בלועזית, ורק שורת-הסיום של כל בית
 והפזמון החוזר כתובים עברית (והמלה העברית האחרונה של הטור המסיים חורזת
 עם המלים הלוועזיות של יתר הטורים).

השיר הראשון מורכב מפתחה (בה ניתן נושא השיר; חריזה א א) וששה
 מרובעים (חריזה: א א א א ב). הטורים שהיו כבר בלתי-סדירים במקור או
 שובשו על ידי המעתיקים, אינם בעלי מספר זהה של הברות והם כוללים מ-9
 עד 13 הברות (אך מרביתם 10–11); הטורים במקור היו מותאמים ללחן
 פרובנצאלי או קטאלני ידוע בשעתו. ניתן לשער שהמשקל המקורי היה 10 הברות
 לטור, וכי הפיוט שלנו הותאם לשיר עממי שאת עקבותיו אפשר עדיין לגלות
 בבית האחרון בצורה משובשת; בית זה אינו קשור לגוף השיר אלא ע"י מספר
 מלים עבריות שנדחסו לתוכו כדי להתאימו למשקל הטורים של השיר. הפזמון
 העממי היה כנראה מרובע (חריזה: א א א ב) מורכב מטורים בני חמש הברות,
 ונוסחו יכול היה להיות כגון זה:

- לחן
A	Io me vuy anar	1. יו מי ווי אנר
B	Vuy pasar lo mar	2. בוי פשאר לו מאר
C	Aissi vuy anar	3. אישי בוי אנר
D	En una galera.	4. אין אונא גלירה ¹³ .

10. שיר זה פורסם מספר פעמים. ר' מאמרו של דן פגיס. שיר דומה לו, המתחיל 'אקונן
 ואבכה ביום גיל ודיצה', נמצא בכ"י בבית המדרש לרבנים; ר' Davidson, *Parody*
in Jewish Literature, pp. 167–8.

11. *Revue des Etudes Juives*, LXXXIII (1927), pp. 22–33.

12. ר' למשל: 'אל גבעת הלבונה / נוטרא חתן איט אריביץ [= הגיע חתנו]'; 'אל גבעת
 הערלות'; 'או לחם בשערים' [ר' הביטוי 'דלתי בטני']; 'עלו אבר כנשרים'; 'אמותה
 אך הפעם'; 'יש בגיד נותן טעם'; 'ישפוט אל הר שעיר'; 'והיה כי תקרב אל עירי';
 'אל תוך גינת הביתן'; וכו'.

13. חרוז שנקרא 'נקבי'; לכן אין 6 אלא 5 הברות.

אפשר להניח כי הלחן של שורות 1–2 שימש לטורים 1–3 במרובעים של השיר שלנו, ואילו זה של שורות 3–4 לטורים 2–4: AB CD AB CD. השיר השני מורכב מחמשה-עשר מרובעים (חריזה: א א א א א) ופזמון חוזר לכל בית ('נשיר לחתן שיר חדש'). גם כאן מופיעים טורים רבים בצורה משובשת ונעים בין 7 ל-9 הברות לטור, אך מרביתם מיוסדים על 8, שהוא המשקל המקורי ללא כל ספק. השורות העבריות, המורכבות מפסוקים תנכיים, כוללות לרוב 7 הברות, אך לאחדות מהן 8. יתכן כי המחבר (ר' נתן) בנה את שירו על-פי הלחן של פיוט בשם 'נשיר לחתן שיר חדש' (שורה בת 8 הברות) או לפחות על-פי משקלה של שורה זאת.

השיר השלישי מורכב משבעה מרובעים (חריזה: א א א א א) ופזמון חוזר לכל בית ('נשיר לכלה' שיר חדש). הוא דומה בכל לשיר הקודם, ויש לשער שהיו שרים אותו על-פי אותו לחן. כמו-כן מתקבל מאוד על הדעת, מטעמים שונים¹⁴, שר' נתן חיבר את שניהם.

שפתם של שלושת השירים היא פרובנצאלית-קטאלנית, ומכאן שנתחברו בקטאלוניה או בגבולותיה בתקופה בה היתה השפה הפרובנצאלית נחשבת עדיין כמופת לשפה פיוטית (מאות י"ג–י"ד ועד ראשית ט"ו). כשיריהם של רוב המשוררים הנוצריים של קטאלוניה בתקופה זו¹⁵ מוצאים אנו לשון פרובנצאלית עם קטאלניזמים או נסיונות לכתוב בקטאלנית (סוף מאה י"ד), אשר למרות הכל אינה משוחררת מן התלות בלשון הפרובנצאלית. כמו-כן בולטות ביצירות משוררים אלה (כמו בשלושת השירים שאנו מפרסמים) צורות לשוניות ארכאיות ליד צורות מודרניות יותר, במיוחד בתחום הטיית הפעלים. אך לעתים, מאידך גיסא, אין אפשרות לקבוע לגבי מלים רבות אם הן קטאלניות או פרובנצאליות כי הן שימשו ומשמשות בשתי הלשונות גם יחד¹⁶. ואם נתחברו השירים בדרום-צרפת¹⁷ היו ודאי פרי יצירתו של משורר ממוצא קטאלני או אדם שהקטאלנית היתה שגורה בפיו.

השיבושים הרבים (קלקול שורות שלמות ואף מרובעים, החלפת אותיות ושכירת מלים או צירוף חלקי מלים, וכו') מקשים מאד על הכנת תעתיק מדויק וודאי של השירים, מה גם שאלה אינם מנוקדים במקור. ספקותינו והשערותינו משתקפים בהערות המלוות את הטכסט המקורי ותעתיקו. השירים באותיות עבריות הועתקו מכה"י ללא שינויים. לעומת זאת, הכנסנו בתעתיק שלהם את התיקונים שנראו לנו הכרחיים ביותר, במיוחד באותם מקומות שהיה נעלה מכל

14. הדמיון בין שני השירים בולט בכל: במבנה, בחריזה, בפזמון החוזר, בסגנון, בביטויים, ובכוונת הדברים.

15. ר' בתחום זה מחקריו השונים של A. Pagès.

16. אין כלל להעלות על הדעת את ההשערה כי השירים נכתבו קודם בפרובנצאלית באזור ארבע הקהילות, וכי הקטאלניזמים הם תיקונים מאוחרים של מעתיק ממוצא קטאלני.

17. האיזור אשר בא בחשבון הוא: Perpignan–Carcassonne–Narbonne–Béziers.

ספק שהשגיאה הגסה היא תוצאה של רשלנות ברורה או חוסר הבנה; תיקונים אחרים מוצעים בהערות.

ואלה כללי התעתיק שהשתמשנו בהם:

a = א; [al, אל; al, אל; el, אל; v, b = ב; [bo, בו; vos, בוש];
g = ג, לעתים j [גראן, gran; גורן, jorn]; d = ד; v = ו; [vos, ווש];
t = ט; y, i = י; [li, לי; vuy, בוי]; l = ל; l = ל; [li, לי; vos, בוש];
ulh או ull; m = מ; n = נ; ss, s = ס; [solats, סולאטש; assi, אסי];
f, p = פ; [pa, פא; filha, פיליא]; c, ç = צ; [cel, ציל; asquinçarai, אשקינצארי];
qu = ק או c (לפני התנועות u, o, a) [que, קי; cara, קרא; co, קו]; r = ר;
ss, s = ש [mas, מאש; aissi, אישי].

יש להוסיף את הדיפטונגים: au = אַ [pau, פאב]; ou = או [ou, אוב];
iu = ב [diu, דיב]; eu = ב [feu, פיב]; ai = איי [fait, פאייט];
lei, [ליי]; uy = וי [vuy, ווי].

ולבסוף, התרגומים שאנו נותנים אחרי השירים מיועדים למסור את רוחם ותכנם הכללי. עקב השיבושים הרבים בטקסט המקורי נותרו מספר ביטויים בלתי מובנים, וכתוצאה מכך לא נתאפשר לנו לתרגם שורות שלמות של כמה מרובעים¹⁸.

18. מתוך ששכח המעתיק להוסיף אות י' אחרי א' (כנן: אל במקום איל).
19. בתרגומים מציין (?) מלה שצורתה או משמעותה אינה ברורה, ואילו [?] משפט שלם שהשתבש או שאין מובנו נהיר לנו.

1. פיוט נאה

[14ב]

אל תחלל פשא קי פירימיר דונא
שא פיליא אל זקן קי לאנפיב זונה.

אל זקן שינבא אקולקאר אל ראש המטה
לנערה לו דישפירטא / קו גראן גבורה

[15א]

5 לו זקן לינדיב קאנאש טו שוטה
שאר כסות נבראש מש נו פש עונה.

לנערה לדיב פרדוט נביב אל מוח
נו נביב וירטוט ניפונטו דכח
טוט אל וושטרו פאייט איש און ביל רוח
10 מאש וופיריק אינדיב קי אינברייב גישיאה אלמנה.

אל זקן לינדיב יו שו די לש גדולים
אשקולטא מא פיליא אקשטי משלים
נו איש ארא / אורא דדיר הבלים
ציל קינפיב לו חתון נאגא לא מאלא שנה.

[15ב]

15 לנערה לינדיב פיבמי אקיל מעשה
פרקי נאגב אל גיד הנשה
מאש יו גורו אינדיב אי אין לליי דמשה
קישי בוש נומיל פיב אשקינצארי לכתובה.

אל זקן לינדיב בשעה ברכה
20 פיר יו נו שא אקיללא מלאכה
מאש יו בוש פורטרי און בון בחור גבור
קי איל טידרא אין / מאג אונא הושענה רבה.

[16א]

לנערה לינדיב יו מי ווי אנר
אי און בחור גבור בוי פשאר לו מאר
25 אי שי אינטוט מיבוי אנר
אין אונא גלירה או אין אונא ספינה.

1. אל תחלל – 'אל תחלל את בתך להזנות' (ויקרא יט, כט); וראה בסנהדרין (עו, א):
'בחילול שבזנות הכתוב מדבר, במוסר את בתו שלא לשם אישות... אמר רבי מני זה המשיא
את בתו לזקן; כן רש"י (שם): 'זקן וילדה; זאת צמאה לתשמיש וזקן שבע'. 3. אל ראש
המטה – מבחינה תחבירית אין אל (=al) במקומו בפרובנצאלית; כן לא מתקבל על הדעת
'אַל' בעברית; הכוונה היתה 'על': 'וישתחו ישראל על ראש המטה' (בר' מז, לא). 6. 'אם
אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע' (שמות כא, י). 10. וופיריק – צ"ל יו פיריק.
14. חתון – צ"ל חתן. 16. גיד הנשה – כתוב (חולין ק, ב): 'יש בגדין בנותן טעם'; כבר העיר

[14v]

1. Piyut naéh

Al thehalel: Pasa que premer dona
Sa filha al *zaquen* que l'an feu *zonah*.

[15r]

El *zaquen* s'en va a colcar al *roš hamitah*.
La *ne'arah* lo desperta / co gran *gevurah*.

5 Lo *zaquen* l'en deu canas. "Tu, *šotah*,
Šeér ksuth n'auras, mas no pas 'onah!"

La *ne'arah* le deu per dot nueu el *moah*,
No nueu vertut ni punto de *koah*.
"Tot el vostro fait es un bel *ruah*!"

10 Mas [i]o prec en Deu qu'en breu ne sia *almanah*!"

El *zaquen* l'en diu: "Io so dels *gedolim*;
Ascolta ma filha aqueste *mešalim*.

[15v]

No es ara / ora de dir *havalim*!"
"Cel qu'en feu lo *hath[a]n* n'aga la mala *šanah*!"

15 La *ne'arah* l'en diu: "Feume aquel *ma'aseh*,
Per que n'agau el *gid hanašeh*.
Mas io juro en Deu e en la lei de *Mošeh*
Que si vos no me'l feu, asquinçarai la *kethubah*!"

El *zaquen* l'en diu: "Beša'ah beraḳah!

20 Fer io no sa[i] aquella *melaḳah*;
Mas io vos portarai un bon *baḥur gibor*

[16r]

Que el tedra en / ma[n] una *hoš'anah raba*."

La *ne'arah* l'en diu: "Io me vuy anar,
[Am] un *baḥur gibor* vuy pasar lo mar.

25 Aissi en tot me vuy anar
En una galera o en una *sefinah*."

בלונדהיים (REJ, 83 [1927], 28-9 n. 44) והמלה 'גיד' נהוגה בכינוי לאבר הזכר; ר' גם בכ"י שלנו (13ב-14ב: 'פיוט כששוכב החתן עם הכלה'): 'כלה בלילה תשכבי בנועם / ואל תאמר אמותה הפעם / כי יש בגידים בנותן טעם'. 21. שורה משובשת לחלוטין, מבחינת מספר ההברות והחריזה. 22. מאג-צ"ל מאן; הושענה- כינוי אחר לאבר הזכר, כתשובה לבקשת הכלה בשורות 15-16. 23-26. בית זה מתבסס כנראה על שיר עממי פרובנצאלי (עיין בגוף המאמר). 24. אי-צ"ל אם (=am), או במקום אק-צ"ל קן (=con)? השורה נמצאת משובשת בגלל הכנסת המלים העבריות 'בחור גבור'.

2. שיר נשיר

[31]

שעשה החכם ר' נתן זצ"ל.

נשיר לחתן שיר חדש

שניור קי אלמון וולגיש קריאר

אידינו ריש ווש וול לובשר

[32]

פירימיר דיריקי שידיג פאר.

4 'אתה סתר לי מצר'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

ווריב דיב שוכרי טוט שוכירא

טוט גוארן פא וירטוט אי פרא

ברייב מינט נושטרא פי נוש דינדרא

8 'כי מציון תצא תורה'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

אפירש אל נוכי וול פריגאר

קי אשקולטא בי סוקי לי וול פרלאר

בון סדרימנט לי וול מושטראר

12 'מחכמה ומכבוד יקר'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

אליבאר מייטי אביאב

[32]

אכריב גויי אי שלוט אי פאב

1. פיוט נאה

אל תחלל. עובר עברה מי שנותן ראשון את בתו לזקן, אשר יעשנה לזונה. הזקן הולך לשכב על ראש המטה. הנערה מעירה אותו בגבורה גדולה. הזקן יתן לה שערות-שיבה. 'שוטה שכמותך! שאר כסות תקבלי ממני, אך לא עונה'. הנערה נתנה לו כנדוניה מוח חדש, אבל לא יכולת חדשה או כוח הגברא. 'כל מעשיך אינם אלא רוח יפה! אבל אתפלל לאלוהים למען אהיה במהרה אלמנה'.

2. אידינו - צ"ל אי דונו? דונוריש d'enores? 4. 'אתה סתר לי מצר תצרני פלט תסובבני סלה' (תה' לב, ז). 6. גוארן - גורן (ר' להלן, שורה 38). 7. דינדרא - צ"ל רינדרא; לא פעם מחליף המעתיק בין האותיות ד-ר, ג-ס, ו-י, ומסתבר שלעתים אין הוא מבין את פירוש המלים הפרובנצאליות או אינו יודע כיצד היו נכתבות באותיות לטיניות. 8. 'כי

[31v] 2. Šir našir

Našir laḥathan šir ḥadaš.

[32r] Senhor que al mon volgues crear
E d'[una] res vos vol lausar.
Premier dirai que se deg far.

4 “Athah sether li mišar.”
[*Našir laḥathan*] *šir ḥadaš.*

Vorreu Deu sobre tot sobira;
Tot jorn fa vertut e fara.
Breument nostra fe nos [r]endra.
8 “Ki mišion tešé thorah.”
[*Našir laḥathan*] *šir ḥadaš.*

Apres, al novi vol pregar
Que ascolta be so que li vol parlar.
Bon tadriment li vol mostrar.
12 “Meḥokmah umikvod yaqar.”
[*Našir laḥathan*] *šir ḥadaš.*

[32v] A levar maiti ab jau
Avreu joy e salut e pau

הזקן אמר לה: 'הנני מן הגדולים; הקשיבי, בתי, למשלים אלה; לא עת עתה לדבר
הבלים! 'מי שעשה ממנו חתן, תבוא עליו שנה רעה!
הנערה אמרה לו: 'עשה לי אותו מעשה, כדי שיהיה לי גיד הנשה. אבל הנני נשבעת,
באלוהים ובתורת משה, שאם לא תעשה לי כדבר הזה, אקרע לגזרים את הכתובה!
אמר לה הזקן: 'בשעה טובה! אינני יודע לעשות אותה מלאכה; אבל אביא לך בחור
גבור וטוב, והוא יחזיק בידו הושענה רבה'. אמרה לו הנערה: 'הנני רוצה ללכת מכאן;
עם בחור גבור אני רוצה לעבור את הים; הנני רוצה כך להפליג בסירת-מפרש או
בספינה'.

מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים' (יש' ב, ג). 11. טדרימנט – תוקן מטדרמנט; פירוש
המלה (שאינה מופיעה בפרובנצאלית או קטאלנית): לקח, מוסר? 'בן ט.' – לקח טוב?
12. 'זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט' (קהלת י, א), ובשיר
בשינוי לצורך החרח. 13. אביאב – צ'ל אב יאב (ab jau; jau = gau?) או אבי אב?

די אום אקיל קימא שא גאב.

16 'עד מתי עצל תשכב'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

קום אבריש פאייטי סוקי פכלרא

לבא נטש אלויש קרא אימא

פריגאטש אדיקי אלמון פורמא.

20 'פי צדיק ינוב חכמה'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

אפריש דיבון דינר פי נשאט

אטירסיא נאכש טורפאש דינאט

סואיש און וורם קי יומיא טרובאט

24 'דינו לבקר משפט'.

[A33]

[נשיר לחתן] שיר חדש.

אי דונקש קום ווש ונדריב אדינר

פיב ביל שילמנט ביל אויאי קלאר

של אורש דונה דיב ווש אוראט.

28 'הנשקפה כמו שחר'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

קיש קי מינגישווש פרא פרו

אס סולאטש נו אמטונסו

פא אישוט אי פאב אם איש פוש בו.

32 'משור אבוס ושנאה בו'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

די טוטא ריש וולב אמור

אידי לדונא גא מיור

14. פאב - pau, 'שלום' בקאטאלנית, ועיין במבוא. 15. קימא שא גאב - שיבוש בחיתוך המלים: 'קי מאש א גאב', או 'קי מאש אנאב'; הצורה הראשונה סבירה יותר. 16. 'עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך' (משלי ו, ט). 17. פאייטי - אם האות האחרונה אינה שגיאת המצתיק, אפשר לקרוא faich במקום fait. 18. לבא נטש - צ'ל לבאנטש; אלויש - שמא צ'ל 'אולייש' (= עינים), למרות שניתן אולי לפרש 'וייש' (veis) מלשון vis = 'סנים', ובהשאלה 'מבט'. 20. 'פי צדיק ינוב חכמה ולשון תהפכות תכרת' (משלי י, לא). 21. פי נשאט - צ'ל פינשאט. 22. אין לי פתרון סביר לשורה זו; טירסיא - בפרובנצאלית = 'שלישית, שעה שלישית, תפלת השעה השלישית' = תפלת מנחה או מעריב? או צ'ל 'סיאן אבש'? טורפאש - לגלוג, היתול? אין בפרובנצאלית או קטאלנית; צ'ל 'טו רפאש'? דינאט - צ'ל

De om aquel que mas a gau.

- 16 “Ad mathay ‘aşel thiškav.”
[Našir laḥathan] šir ḥadaš.

Com aurés fait so que faulara
Lavantés ulhs, cara e ma,
Pregats a De que al mon formà.

- 20 “Pi şadiq yanuv ḥokmah.”
[Našir laḥathan] šir ḥadaš.

Apres, de bon dinar pensat
A tersia n'aus trufas di[g]at;
Ço es un v[e]r[s] que io m'a[i] trobat.

- [33r] 24 “Dinu laboquer mišpat.”
[Našir laḥathan] šir ḥadaš.

E doncs com vos vendreu a dinar,
Feu bel selmant, bel ulh e clar.
Sel oras dona deu vos ora[r].

- 28 “Hanišqafah kemo šaḥar.”
[Našir laḥathan] šir ḥadaš.

Que s[o] que menjés, vos fara pro,
A[m] solats no am t[e]nso:
Pa e sout e pau am espos bo.

- 32 “Mišor avus wesinah bo.”
[Našir laḥathan] šir ḥadaš.

De tota res volau amor
E de la dona ga major.

דינאט. 23. וורם-ניתן להבחין במעין 'י מעל לאות ר'; צ־ל ורם (=שיר), כי ורם (=תולעת)
אינה סבירה, וצורה 'וורם' אינה קיימת. 24. 'דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק'
(יר' כא, יב). 25. וינדריב-ניתן להבחין במעין 'י מעל לאות ר': צ־ל וינדרייב (vendriou)?
שתי הצורות מצויות בקטאלנית. 26. שילמנט-צורה נדירה של 'שימבלנט' (אך לעתים
'שימלנט') בפרובנצאלית. 27. אוראט-צ־ל אוראר; המבנה הדקדוקי בשורה זו אינו ברור
ביותר. 28. 'מי־זאת הנשקפה כמו־שחר יפה כלבנה ברה כחמה' (שיר השירים ו, י).
29. קישקי-צ־ל קי שי קי? או קי שו קי? 30. סולאטש-האות א' מעל לשורה; אמטונסו-
צורה זאת אינה ידועה; בקטאלנית יש 'אמטינסא' (=סימני ידידות ואהבה). 31. איש פוש-
צ־ל אישפוש (espos). 32. 'טוב ארחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה־בר' (משלי טו, יז).

אונוראטש אטוט אי / אכריב אונור.

[333]

36 'זה הדרך ישכון אור'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

די לדונא וונאמונאט

נוייט אוגורן שונדריט שלווטן

דריט איש קי נובי אל פרימאן.

40 'לא ינום ולא יישן'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

אלדונא וולאב שירור

די קאל שאר איגין וושטירו

די לאלש קום פונאב שופריר.

44 'נירו לכם ניר'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

אין נובי קונו פוריר פיר אלו

פריניב דיל אוב אל רושילו

או פייש שאגייט או בירגאיוו.

48 'אולי יפותה ונוכלה לו'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

[34א]

אלא נוייט קונאנט אמדוי גאכריב

אנגלאנט ריאנט קואייש קייטוויב

דאלגוניש פייסיק דאמור נכריב

52 'נאמנים פצעי אוהב'.

[נשיר לחתן] שיר חדש.

נווט גוארן מאל טריטש קי אגב כי

אידי אריטאש טרי אגיב די

34. אידי-תוקן מן אדי. 36. 'אי-זה הדרך ישכון-אור' (איוב לח, יט). 37. וונאמונאט-צירוף שתיים או שלוש מלים בצורה משובשת, וכן קלקול החרוז; במקום -ממ- במלה, אפשר לקרוא גם -מב-; המקור היה אולי: 'וין אם מז? טן, או 'אם בון? נ', או 'אם בו נאן'. 38. או-צ-ל כנראה: אי; שלווטן-צורה משובשת; המעתיק כתב 'שלווט' כדי לחרוז עם החרוז הקודם, הוסיף אחרי-כן נ'; צ-ל שלוואן? 39. פרימאן? -הביטוי הפרובנצאלי 'פריים אן' (= אביב) אין לו מובן כאן; אולי מלשון 'פרימיר' = להדק, ללחוץ? הנושא בבית זה, וכן בביתם שלאחריו, הוא ללא ספק פירוט חובותיו של הבעל כלפי האשה ומעין פיתוח של הפסוק: 'שארה כסותה ועונתה לא יגרע'. 40. 'הנה לא-ינום ולא יישן שומר ישראל' (תה' קכא, ד). 42. קאל שאר - צ-ל קאלשאר; וושטירו - צ-ל וישטיר. 43. די לאלש - צ-ל דיל אלש; פונאב - צ-ל פונאב? 44. 'זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד נירו לכם ניר ועת לדרוש את ה' (הושע י, יב). 45-47. המלים 'רושילו, פייש, שאגייט, בירגאיוו, כפי

[33v] Onorats a tot e / avreu onor.

36 "Zeh haderek yiškon or."

[*Našir laḥathan*] šir ḥadaš.

De la dona v[e]n am mo [ʔan].

Nueit [e] jorn son dret salva[n].

Dret es que novi el preman.

40 "Lo yanum welo yišan."

[*Našir laḥathan*] šir ḥadaš.

A la dona volau servir,

De calsar e gen vestir(o),

Del als com po[g]au sofrir.

44 "Niru laḥem nir."

[*Našir laḥathan*] šir ḥadaš.

E(n) novi co no poreu fer elo

Preneu del ou al russelo

O peis sa geit o vergaio.

48 "Ulay yefutheh wenuḵlah lo."

[34r] [*Našir laḥathan*] šir ḥadaš.

A la nueit co n' ant amdui ga breu

Anglant riant co eiss caituveu

D'algunes pessic d'amor navreu.

52 "Neemanim piš' é ohév."

[*Našir laḥathan*] šir ḥadaš.

Nue[i]t jorn mal trets que agau be

E de aretas tre agiude

שהן נמצאות כאן, אינן ניתנות לזיהוי ודאי; אולי 'רושילר' (= נחל), 'פייש' (= רגלים, או: דגים), 'שאגייט' (= חץ), 'בירגאיי' (= אבר הזכר)? תוכן הבית: עצה לבעל להשגת כוח הגברא? 48. 'אולי יפתה ונוכלה לו ונקחה נקמתנו ממנו' (ירמיה כ, י) 49-51. גם בבית זה, כמו בקודם, מדובר בלשון סתרים על ההזדווגות, וכן גם בבית הבא. 50. קייטויב-אולי בהוראה 'שבו'! השווה בשיר שפרסם בלודהיים *REJ*, שם, עמ' 22-33. 51. פייסיק-בקטאלנית: 'עוקץ, מלמד, דרבן'. 52. 'נאמנים סצעי אוהב ונעדרות ושיקות שוגא' (משלי כז, ו). 53-55. בבית זה נפלו כנראה שגיאות אחדות, וכאן מסתבר ביותר שהמעתיק כלל לא הבין את תכנם של הדברים; בדרך כלל מסמן הוא על ידי קו קצר היכן מסתיים טור; כאן הכניס את הסימנים אחרי המלים 'טריטש, אריטאש, שנראו לו כחרחים, ושלש המלים 'שפרין טל ב' נותרו מיותרות. פשר הבית אינו ברור. 53-54. אריטאש-במקום אריטש (בפרובנצאלית *aret* = אֵיל [ר] בשיר, עמ' 13-14: 'והקרבת את האיל'

קר די אריטאש שפרין טל בי.
56 'וקובץ על יד ירבה'.
[נשיר לחתן] שיר חדש.

די אסוקי אום פרלאר נוול
נון ווליאב פלאר וושטרו וול
קר קיב פא איכון שנטול.
60 'חומר גומאן בו יפול'.
[נשיר לחתן] שיר חדש.

אויפ'ן חתן

[34]

וביטוי דומה בשיר שפירסם בלונדהיים] או aritz = דרבן? 56. 'הן מהבל ימעט וקבץ
על-יד ירבה' (משלי יג, יא). 59. איכון-צ'ל: אי נון; ר' גם בשיר הבא (שורה 13) צורת נ'

אויפ'ן חתן

2. שיר נשיר

כבוד ושבח לאלוהים אשר ברא את העולם. ראשית-כל אומר מה עליכם לעשות. 'אתה
סתר לי מצר'.
בקשו את האל העליון מעל כל דבר. כל יום הוא עושה חסד וגם יעשה, במהרה בימינו
יחזיר לנו את אמתנו. 'כי מציון תצא תורה'.
שנית, רצוני לבקש מן החתן שיקשיב היטב לדברים שאומר לו, כי לקח(?) טוב אראה לו.
'מחכמה ומכבוד יקר'.
להשכים בבוקר עם השכר. שמחה, בריאות ושלוש יהיו לכם, כמנת-חלקו של אדם עתיר
שמחות. 'עד מתי עצל תשכב'?
לאחר שעשיתם כדברי, שאו למרומים עינים, פנים וידיים; התפללו לאלוהים אשר ברא
את העולם. 'פי צדיק יגוב חכמה'.
אחרי-כן חשבו לערוך סעודה טובה. בשעה השלישית (?) הקשיבו לפיוט מבדח [?].
זהו שיר שאני עצמי חיברתי. 'דינו לבקר משפט'.
ואז, כאשר תבואו לסעודה, הראו פנים נעימות, מבט נחמד ובהיר. אם תתפלל בעד
האשה יקשיב אלוהים לתפילתך [?]. 'הנשקפה כמו שחר'.

Quar de aretas se pren tal be.

56 "Weqovés 'al yad yarbeh."

[*Našir laḥathan*] *šir ḥadaš*.

Di a so que om parlar ne vol

Non voliau f(l)ar vostro vol

Quar quiu fa e [n]on s'en tol.

60 "Hō[f]er guma[š] bo yipol."

[34v] [*Našir laḥathan*] *šir ḥadaš*.

מעוגלת הדומה לאות כ. 60. הוכחה נוספת לרשלנותו של המעתיק; 'חפר גומץ בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש' (קהלת י, ח).

בכל שתאכלו שיתן ברכתו, בשימחה ולא בריב: לחם לפרנסה ושלוש-בית ובעל טוב.
'משור אבוס ושנאה-בו'.
מעל כל דבר בקשו אהבה. ומן האשה שמחה גדולה יותר [?]. כבדו את הזולת ותכובדו.
'זה הדרך ישכון אור'.
תבוא אל האשה במלים (באהבה?) טובות (?). לילה ויום תשמור על זכותה. אבל נכון
הוא שהחתן ישלוט בה (?). 'לא ינום ולא יישן'.
בקש לשרת את האשה, לדאוג למלבוש נאה ולמנועליה, ולכל השאר כפי שתוכל לשאת.
'נירו לכם גיר'.
וחתן כאשר לא יוכל לעשות לה (?), יקח ביצה (?) אל הנחל (?), או דג ישלה [?]. 'אולי
יפותה ונוכלה לו'.
בלילה כאשר תהיה לשניכם שמחה קצרה, בשמחת הצחוק (?) כאשר יוצא השכר (?),
סצעו במספר עקיצות אהבה. 'נאמנים סצעי אהבה'.
לילה ויום סצעי-כאב המטיבים [?], ומן האיל(?) שלוש [דקירות?] חדות(?). כי מן האיל(?)
מקבלים טוב כזה. 'וקובץ על-יד ירבה'.
יאמר אדם מה שברצונו לומר [?], אל תבקשו לעשות רצונכם [?], כי יש העושה ואינו
ניצל מכך. 'חופר גומץ בו יפול'.

3. שיר חדש לכלה

דונה וויטש אל מריט שובין
שירויב לו בין מיור אוקין
דיגאטש שיאש נראן או פוק או נין.
4 'דודי לי בין שדי ילין'.
[נשיר לכלה] שיר חדש.

שיאלטרא דונא דימנא פירישי
ווש פסאב למא ביל באסי
שאלוטש שנייר אסי אסי.
8 'מרבדים רבדתי ערשי'.
[נשיר לכלה] שיר חדש.

שירויב לו בין אבון פינשיר פיר
טאל קי אליש אופיטש או פוגא שירור
דיגאטש לי שילוייטש אפנוייטש ניקושיר.
12 'עורי עורי דברי שיר'.
[נשיר לכלה] שיר חדש.

שיבש פא אלמוייש קאר נובש פרכו
נולפיא שט מנרישו
קריב לו שיבש דיב או שו.
16 'לב יודע מורת נפשו'.
[נשיר לכלה] שיר חדש.

שיפיב פיליו אקואל קימא
איבש פלשטומא או בש ליבא מא
דישפונטיש גין פירדו גירמא.
20 'מענה רך ישיב חמה'.
[נשיר לכלה] שיר חדש.

1. שובין – soven ('לעתים קרובות') אינו מתקבל על הדעת; צ"ל 'שו בין' (so ben = טובו).
3. נראן – צ"ל גראן. 4. 'צרור המר דודי לי בין שדי ילין' (שיר השירים א, יג). 5. דימנא פירישי – יש כאן שיבוש ללא כל ספק; צורות אפשריות: דימן, רימן, אפירי שי, אפירישי?
על-פי פשר השורה העברית, יש להסיק כי השורות 7-8 בפי האשה נאמרות בלגלוג.
8. 'והנה אשה לקראתו שית וונה ונצרת לב... על-כן יצאתי לקראתך לשחרר פניך ואמצאך;
מרבדים רבדתי ערשי חטבות אטון מצרים' (משלי ז, י, טו-טז). 9-11. ישנן כנראה מלים מיותרות בבית זה, ומלות החריוה בשיר המקורי היו 'פינשיר, שיר(יר), קושיר', penser.

3. Šir ḥadas lakalah

Dona veits al marit so ben
 Servi lo ben major o quen
 Digats: sias [g]ran o poc o nen.

- 4 “Dodi li bēn šaday yalin.”
 [Našir lakalah] šir ḥadaš.

Si altra dona deman aperessi
 Vos pasau le ma vel bassi
 Saluts senyer assi assi.

- 8 “Marvadim ravadti 'arsi.”
 [Našir lakalah] šir ḥadaš.

[35r] Servi lo ben a bon penser fer
 Tal que ales ofits o poga servir.
 Digats li si'l veits a panyuos ne coser.

- 12 “‘Uri ‘uri dabri šir.”
 [Našir lakalah] šir ḥadaš.

Si us fa al mucis quar no us par no
 Nol fai sit manre so
 Creu lo si us diu o so.

- 16 “Lév yodé‘a m[a]rath nafšo”
 [Našir lakalah] šir ḥadaš.

Si feu peleo a qual que ma
 E us plastuma o us leu a ma
 Responets gen: perdo germa!

- 20 “Ma‘aneh raḵ yašiv ḥémah.”
 [Našir lakalah] šir ḥadaš.

12. ser(vir), coser 'עורי דבורה עורי דברי שיר' (שופטים ה, יב). 13-15. קשה לשחזר את השורות המקוריות. 13. פרכו-צ'ל: פרנו? 15. בש-אולי vas וכן בשורות 12, 18. 16. 'לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר' (משלי יד, י). 17. סיליו-בשביל סיליאה (=ריב)? 18. פלשטומא-קרי plas tu ma? 19. דישפונטיש-אולי מלשך 'דישפונטאר' (despuntar = להתעלות, להיראות) בקטאלנית; אך מוטב לתקן 'רישפונטיש' (=השיבי) מלשך responre בפרוכנצאלית; גירמא-germa (=אח) בקטאלנית. 20. 'מענה-רך ישיב חמה ודבר-עצב יעלה-אף' (משלי טו, א). 22. אינטר-צ'ל: אינטר? 23. דיקאישט-

איגנזי קי ליגנימינט דורר
פונטש אמבונור אינטר
דיקאישט בופיט מיוולא בשילאב בב.
24 'כבוד אלהים הסתר דבר'.
[נשיר לכלה] שיר חדש.

אמדויי שיריו דיב דיבו נקור
אינשימיש קושיגריב גראן אונור
בניש פלאש אמולט ארגינט אי אור.
28 'בית יעקב לכו ונלכה באור' ה'.
[נשיר לכלה] שיר חדש.

צ"ל: די אקישט? בופיט – בו פיט; מיוולא בשילאב בב – צ"ל: מי וול אבשילאר? שמא
היה נוסח השורה המקורית: די אקישט בו פיט מי וול לאבשר? 24. 'כבוד אלהים

3. שיר חדש לכלה

גברת, תראי שיהיה טוב לבעלך. שרתי אותו היטב, יותר מכל אחר. אמרי: 'אף אם הנך
גדול, קטן או אפסי'. 'דודי לי בין שדי יליך'.
אם אשה אחרת תשאל עליו (ז) [תלוייה אחריו?] [תופיע מחר], את שימי ידיך על המתנים,
ואמרי: 'שלום, אדוני, כך, כך?' 'מרבדים רבדתי ערשי'.
שרתי אותו בנאמנות כדי שיעשה את הטוב, כך שבמלאכתו (ז) הדבר יעזור לו. אמרי
לו כאשר תראי אותו [ז]. 'עורי עורי דברי שיר'.

- [35v] E(n) novi que lengement durar
Po[g]ats amb onor ent[r]ar.
D'aquest bo fet me vol ausila[r] (bb).
24 "Kvod elohim hasther davar."
[Našir lakalah] šir ḥadaš.

- Amdui servieu Deu de bon cor.
Ensemes consegreu gran onor;
Ben es plus a molt argent e or.
28 "Beth Ya'aqov leḡu wenélḡah beor".
[Našir lakalah] šir ḥadaš.

הסתר דבר וכבוד מלכים חקר דבר' (משלי כה, ב). 25. דיבו נקור-צ'ל: די בן קור.
26. קונשיגריב - תוקן מן קונשגריב. 28. (יש' ב, ה).

אם יעשה לך [?] דבר שלא נראה לך, אל תעשי זאת אם יצווה עליך [?]. האמיני לו אם הוא אומר לך או [?]. 'לב יודע מרת נסשו'.
אם יפרוץ ריב [?] והוא משפיל(?) [מקלל?] אותך או מרים עליך יד [?], השיבי ברכות: 'סליחה, אחי' 'מענה רך ישיב חמה'.
עם כבוד תוכלו להיכנס לחיי חתונה ארוכים [?]. במעשה טוב כזה אני רוצה להתעורר(?) [לסיים את השיר?]. 'כבוד אלוהים הסתר דבר'.
עבדו שניכם את אלוהים בלב נאמן. יחד תשיגו כבוד גדול, שהוא יקר מכסף רב וזהב.
'בית יעקב לכו ונלכה באור ה'".